

СУБ'ЄКТИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ВИЗНАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття та види суб'єктів міжнародного публічного права. Зміст міжнародної правосуб'єктності.
2. Держава як основний суб'єкт міжнародного публічного права. Україна як суб'єкт міжнародного права.
3. Правосуб'єктність вторинних суб'єктів міжнародного права.
4. Визнання суб'єктів міжнародного публічного права.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Резолюція, прийнята Генеральною Ассамблеєю 29 ноября 2012 года. А/67/L.28 и Add.1. 67/19. Статус Палестины в Организации Объединенных Наций. URL: <https://documeNets-dds-Neu.uNо.org/doc/UNоDOC/GENо/№12/479/76/PDF/№1247976.pdf>

3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Додаткові рекомендовані джерела

1. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.

2. Буткевич В.Г. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда. Право України. 2010. №2. С. 44-54.

3. Гурнак Л.В. Міжнародно-правове визнання недержавних і протидержавних суб'єктів (повстанських та національно-визвольних рухів) // Часопис Київського університету права. 2010. №3. С. 287-295.

4. Курс международного права: в семи томах / редакционная коллегия: В.Н Кудрявцев [та ін.]. Т. 1. Москва: Наука, 1989.

5. Курс международного права: учебник / В.Л. Толстых. М.: Волтерс Клувер, 2010. 1056 с.

6. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. 3-е изд., перераб. и доп. М.: 2005. 432 с.

7. Міжнародне право / Матіас Гердеген; пер. з німецької. Київ: К. І. С., 2011. 515 с.

8. Міжнародне право: навч. посібник / за ред. М.В. Буроменського. К., 2006. 336 с.

9. Міжнародне публічне право: Підручник. 2-ге вид. / за ред. В.М. Репецького. К., 2012. 437 с.

10. Ehrlich L. Prawo Narodow / L. Ehrlich. Lwow: Naklad i власnosc K.S. Jakubowskiego, 1932. Wydanie drugie. 651 p.

11. International law. Being the collected papers of Hersch Lauterpacht / ed. E. Lauterpacht. Vol. 1. The general works. Cambridge, 1970. 539 p.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою заняття є визначення поняття та види суб'єктів міжнародного права, зміст міжнародної правосуб'єктності, правосуб'єктність вторинних суб'єктів міжнародного права, визнання суб'єктів міжнародного права.

ВСТУП

Суб'єкт міжнародного права – це носій міжнародних прав та обов'язків, що виникають відповідно з загальновизнаними нормами міжнародного права або положенням міжнародно-правових актів, це учасник міжнародного права, який має юридичну незалежність та здатність самостійно здійснювати права та обов'язки, встановлені даними нормами.

Види суб'єктів. Первинні – держави та народи, які реалізують право на самовизначення (які борються за незалежність). Цим суб'єктам притаманні всі елементи міжнародної правосуб'єктності. Похідні (вторинні) створюються на основі волевиявлення первинних. Об'єм прав та обов'язків залежить від цілей їх створювачів, що як правило закріплюється в міжнародному договорі. До них відносяться: Міжнародні організації (ООН ЮНЕСКО, НАТО та інші), державоподібні утворення такі як Ватикан.

Також ведеться дискусія серед юристів-міжнародників про правосуб'єктність індивідів (фізичних осіб) та міжнародних неурядових організацій (МНУО), але правотворча функція на міжнародній арені притаманна лише загально визнаним суб'єктам міжнародного права.

1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. ЗМІСТ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ

Суб'єктом міжнародного права є учасник міжнародних відносин, який має права та обов'язки, передбачені міжнародним правом.

Класифікація суб'єктів міжнародного права:

1. *за учасниками міжнародних відносин:* індивіди, держави, державоподібні утворення, народи (нації), міжнародні організації.
2. *за порядком утворення:* первинні (держави), похідні (міжнародні організації).

Міжнародна правосуб'єктність – властивість суб'єкта міжнародних відносин, визнана і визначена нормами міжнародного права. Вона складається з трьох елементів: міжнародної правоздатності, міжнародної дієздатності та міжнародної деліктоздатності.

Протягом тривалого часу міжнародну правоздатність деякі науковці виводили на основі суверенітету, що суттєво звужує коло суб'єктів міжнародного права. Це твердження є виключно доктринальне, оскільки не існує жодного міжнародного-правового акту, який би закріплював місце і роль суверенітету між міжнародно-правовою правосуб'єктністю. Більше того сучасна практика йде шляхом визнання міжнародної правосуб'єктності за дедалі більшим колом осіб.

Особливості суб'єктів міжнародного права можна виявити, якщо виходити з норм міжнародного права, які встановлюють їх виникнення, юридичну природу, обсяг правосуб'єктності. У висновку Міжнародного суду ООН від 11.04.49 р. зафіксовано, „суб'єкти права тієї чи іншої правової системи не є обов'язково ідентичними, оскільки йдеться про їхню природу або обсяг їхніх прав”. І дійсно міжнародні правові відносини можуть складатися як з обмежено дієздатністю (наприклад, такою володіють фізичні особи, народи, нації тощо), спеціальною правоздатністю (такою володіють міжнародні організації), так і з деліктоздатністю з окремих правопорушень (наприклад, до кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів можуть бути притягнені не держави, а конкретні посадові особи), так і з правоздатністю, яка може не забезпечуватися деліктоздатністю тощо.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Єдиним універсальним суб'єктом міжнародного права є держава, тому, що практично не існує таких міжнародних відносин, учасником яких не могла бути держава. Крім того, міжнародна правосуб'єктність держави ніким не створюється (її ще називають фактичною, оскільки вона походить з юридичного факту – виникнення держави), вона склалася в міжнародному праві у результаті визнання як такої. А ось держави можуть створювати інших суб'єктів міжнародного права через укладення міжнародних договорів, тому її правоздатність ще називають первинною.

2. ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Згідно зі ст.1 Міжамериканської конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., держава як особа міжнародного права повинна мати: постійне населення, визначену територію, уряд, спроможність вступати у зносини з іншими державами.

Проте в сучасному міжнародному праві йдеться про три основні складові держави: територія, населення, публічна влада, під якою розуміється суверенна влада (над нею не може бути ніякої іншої влади). Крім того, публічна влада має бути ефективною (легітимною). Хоча це оцінювальне поняття, і тому посилення на ефективність не завжди дозволяє вирішити питання про правосуб'єктність держави.

Усі держави рівноправні та володіють суверенітетом. Проте у міжнародному праві переважає думка, що абсолютного суверенітету не існує (нерідко він обмежується з метою забезпечення прав людини, забезпечення безпеки тощо). Юридична рівність держав як суб'єктів міжнародного права означає, що ніхто не може нав'язувати свою волю, обов'язки без її згоди. Держави в односторонньому порядку можуть визнати свій правовий статус. Наприклад, відмовляючись від певних союзів, не бажають вступати в певні міжнародні відносини і цим самим звужують коло своїх прав та обов'язків або проголосити статус нейтральної держави (Швейцарія, Австрія, Лаос, Мальта тощо), оголосити себе безядерною державою тощо.

Держави мають право:

- укладати міжнародні договори;
- брати участь у діяльності міжнародних організацій;
- підтримувати дипломатичні, консульські та інші зв'язки;
- виступати стороною у Міжнародному суді ООН;
- у разі необхідності правомірно застосовувати силу відповідно до Статуту ООН тощо.

Крім того, відповідно до проекту Декларації прав та обов'язків держав держави мають наступні права: право держави на здійснення юрисдикції на своїй території і над усіма особами та речами, що знаходяться в її межах, із дотриманням визнаного міжнародним правом імунітету; право держави на незалежне та вільне здійсненням усіх своїх законних прав; право на індивідуальну і колективну самооборону проти збройного нападу; право нарівні з іншими державами права; право на участь у міжнародних договорах; право вимагати вирішення спорів мирними засобами і обов'язок самому поважати це право та ін.

Обов'язки держав: мирного вирішення міжнародних спорів, утримуватися від втручання у внутрішні і зовнішні справи інших держав; утримуватися від подання допомоги іншій державі, яка не виконує головного обов'язку утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави чи якимось іншим чином, несумісним з міжнародним правом, або проти якої

ООН вживає заходів попередження чи примусу; поважати права людини; утримуватися від визнання територіальних загарбань іншої держави, які здобуті в порушення чинного зобов'язання не застосовувати силу; добросовісно виконувати свої міжнародні зобов'язання; утримуватися від підбурювання міжусобиць на території іншої держави; встановлювати на своїй території такі умови, які б не загрожували міжнародному миру, та ін.

У міжнародних відносинах держава представлена системою органів і посадових осіб. У разі порушення міжнародно-правових зобов'язань держава як суб'єкт міжнародного права несе міжнародно-правову відповідальність, незалежно від того, який її орган або посадова особа своєю поведінкою завдали шкоду міжнародному праву. Поряд із міжнародно-правовою відповідальністю держави до міжнародної кримінальної відповідальності можуть бути притягнені посадові особи.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Різна за обсягом міжнародна правосуб'єктність у простих і складних держав. Законодавство багатьох федеративних держав визнає сьогодні за членами федерації право зовнішніх зносин (право укладати міжнародні договори, обмінюватися представництвами тощо). Деякі члени федерації (наприклад, Росії) взагалі не мають права самостійного виходу в міждержавну сферу (тоді як законодавчо за ними визнається суверенітет).

3. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВТОРИННИХ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Аналіз теорії і практики міжнародного права з цього питання свідчить про таке:

1. Міжнародна правосуб'єктність визнається за учасниками національно-визвольного руху. Саме таке поняття вживається в рамках ООН. Терміни „нація”, „народ” вважаються такими, що важко підлягають визначенню. А спроби визначення або залишаються марними, або можуть тільки посилити міжнародне напруження.

2. Правосуб'єктність учасника національно-визвольного руху за своєю суттю є перехідною до державної (кінцева мета – створення незалежної держави). В основі правосуб'єктності є принцип наступництва політичного утворення: держава після здобуття незалежності зобов'язана дотримуватися зобов'язань, які вона взяла на себе в правових актах, прийнятих до незалежності.

3. Правосуб'єктність народу, нації, які борються за створення незалежної держави, має перехідний, тимчасовий характер. З припиненням такої боротьби змінюється статус її учасника. У процесі боротьби на націю, народ, які її ведуть, поширюються всі права та обов'язки учасника міжнародного конфлікту, тобто принципи і норми міжнародного гуманітарного права, права збройних конфліктів тощо. За такими суб'єктами визнається право вступати у правові відносини, зокрема укладати міжнародні угоди з іншими державами або іншими сторонами, які воюють чи які

повстали.

5. Нації, народи, які борються за створення незалежної держави, не є універсальними (як держава) суб'єктами міжнародного права. Вони можуть бути учасниками лише тих правовідносин, які постають на основі принципу самовизначення.

6. Міжнародно-правовою суб'єктністю володіє не тільки нація (народ), яка бореться за незалежну державу, а кожна, зокрема, навіть і ті, які вже завоювали цю незалежність. Якщо боротьба за незалежність держави завершується актом проголошення незалежності, то необхідно правосуб'єктність продовжувати на якихось інших засадах, аніж боротьба за незалежну державу.

Кожен народ має право на зносини з іншими суб'єктами міжнародного права. Здійснює він це право через державу, а у випадку відсутності державності – через органи квазідержавного характеру. Це ж правило впливає з права народу укладати міжнародні договори і реалізовувати їх, отримувати захист та допомогу від інших суб'єктів міжнародного права тощо.

Міжнародні організації

У вітчизняній науці на сьогодні переважає визнання за міжнародними організаціями властивостей суб'єкта міжнародного права. Ця правосуб'єктність вторинна. Міжнародні організації володіють правосуб'єктністю в межах, установлених міжнародними угодами – установчими актами цих організацій.

Міжнародні організації володіють спеціальною міжнародною правосуб'єктністю. Спеціальна правосуб'єктність міжнародних організацій є функціональною, оскільки визначається їхніми функціями. Як правило, межа правосуб'єктності міжнародних організацій вказується в їхніх установчих актах.

Крім специфічних прав та обов'язків міжнародних організацій, їхні установчі акти формулюють і **загальні типові права та обов'язки** – складові міжнародної правосуб'єктності. Це:

а) *право укладати договори з державами та міжнародними організаціями;*

б) *право визнання держав та урядів (через прийом в організацію);*

в) *право на співробітництво з суб'єктами міжнародного права та ін.*

Права та обов'язки міжнародної організації як суб'єкта міжнародного права не слід плутати з її правами та обов'язками як юридичної особи:

а) право укладати контракти, договори найму;

б) право на придбання рухомого та нерухомого майна і розпоряджатися ним;

в) право укладати договори про оренду;

г) право бути стороною в судовому розслідуванні та ін.

Міжнародні організації не можуть бути стороною у справі, яку розглядає Міжнародний Суд ООН. На їхні запити Суд дає лише консультативні висновки. Міжнародні організації не здійснюють юрисдикції

щодо злочинів, скоєних на території розташування організації. Це – функція держави перебування організації, яка в той же час не може без згоди Генерального секретаря Організації проводити обшуки, арешти тощо в межах розташування організації.

Для міжнародних організацій характерне одностороннє представництво; вони, як правило, не посилають своїх представників у держави-члени (виняток становить практика діяльності ООН, ОБСЄ та місії деяких інших організацій).

Формально маючи право укладати міжнародні договори, фактично (і юридично) міжнародні організації обмежені щодо сфери реалізації цього права. В основному установчі акти міжнародних організацій передбачають їхнє право укладати договори про співробітництво з іншими міжнародними організаціями, про штаб-квартиру організації, з адміністративних та фінансових питань, про надання технічної допомоги і з питань правонаступництва. І хоч Віденська конвенція про право договорів з участю організацій (1986) закріплює універсальне правило: «Правоздатність міжнародної організації укладати договори регулюється правилами цієї організації», кількість таких договорів ще досить незначна.

П'ятдесят держав, складаючи значну більшість членів міжнародного спілкування, мають можливість відповідно до міжнародного права створювати організацію, що володіє об'єктивною міжнародною правосуб'єктністю, а не лише правосуб'єктністю, яку визнають тільки вони. Підтвердженням тому є укладання міжнародною організацією угоди з державами, які не є її членами.

Міжнародні організації поділяються на міжурядові (ММУО) та неурядові (МНУО).

Найбільш повно врегульовано міжнародно-правовий статус ММУО, членами яких виступають держави. Діяльність МНУО регулюється міжнародним правом частково. Так, найбільш широкий міжнародно-правовий статус має Міжнародний комітет Червоного Хреста відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв збройних конфліктів. Взаємовідносини ММУО і МНУО врегульовано так званим консультативним статусом, що встановлюється для кожної ММУО окремо. На регіональному рівні було прийнято Європейську конвенцію про визнання правосуб'єктності МНУО від 24 квітня 1986 р.

Державоподібні утворення

Сьогодні до державоподібних утворень належить лише центр католицької церкви – Ватикан, – міжнародно-правовий статус якого визначається Латеранськими угодами з Італією від 11 лютого 1929 р., що були переглянуті 18 лютого 1984 р. Ватикан є членом МАГАТЕ, має статус спостерігача при ООН та її спеціалізованих установах, його представники (нунції) мають дипломатичні імунітети і привілеї (Україна встановила дипломатичні відносини з Ватиканом 8 лютого 1992 р.)

Фізичні особи

Питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є одним із найбільш дискусійних у сучасній науці міжнародного права. До середини ХХ ст. більшість вчених вважали, що правосуб'єктність індивіда повністю поглинається правосуб'єктністю держави, громадянином якої він є. Починаючи із прийняття 10 грудня 1948 р. Загальної декларації прав людини науковий напрям за визнання міжнародної правосуб'єктності людини набирає все більшого поширення. У радянській доктрині визнання людини суб'єктом міжнародного права розглядалося як спроба втручання у внутрішні справи держави. Такі погляди подекуди збереглися і у вітчизняній науці міжнародного права.

Міжнародна практика все частіше доводить, що **індивід має міжнародні права та обов'язки**. На підставі багатьох міжнародно-правових актів з прав людини фізична особа **має право** звертатися в позасудові (Комітет з прав людини, Комісія з прав людини та ін.) та судові (Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини) міжнародні органи за захистом своїх прав. Фізична особа може нести міжнародну кримінальну відповідальність за вчинення міжнародних злочинів.

Досить чітко міжнародна правосуб'єктність фізичної особи наголошується в рішеннях Суду Європейського Союзу. Зокрема, Суд зазначив: «Співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни». Суд, зокрема, встановив, що численні договори про Європейський Союз прямо формулюють права та обов'язки як держав, так і фізичних осіб.

Звичайно, визначені в численних міжнародно-правових актах з прав людини права і свободи фізичних осіб є передусім проявом суверенної волі держав. Але для міжнародної правосуб'єктності суттєвим є не те, ким розроблені права та обов'язки, а їхня суть. Скажімо, обов'язки фізичних осіб не вдаватися до піратства, не використовувати незаконно прапор впливали з міжнародних звичаїв, які лише в 1982 р. були кодифіковані в конвенціях. За злочини проти миру, проти людяності відповідальність у статуті Міжнародного воєнного трибуналу (Нюрнберг) було передбачено вже після їх вчинення. Відповідальність за повітряне піратство та викрадення літаків передбачена цілою системою міжнародних конвенцій.

Транснаціональні компанії

Сьогодні ТНК, в яких частка внутріфірмової торгівлі становить більш як третину світової торгівлі вирішують не лише економічні, а й принципові політичні питання міжнародного співробітництва. Державні заколоти, економічні кризи в країнах, оголошення платіжної неспроможності, банкрутства тощо часто є результатом, виконаним на замовлення певної ТНК.

Водночас ТНК, не обтяжені бюрократичними структурами, досить оперативно можуть вирішити як власні, так і державні проблеми. Завдяки власним капіталам і технологіям вони здатні піднести економіку навіть тих

країн, яким не змогло допомогти міждержавне співробітництво. Проблеми боргів країн, що розвиваються, сьогодні вирішити практично неможливо без участі ТНК.

Через те, що деякі ТНК, наприклад «багатонаціональні компанії», можуть належати державам чи ефективно контролюватися ними, деякі західні вчені, за аналогією з міжнародними економічними організаціями, висловлюють думку про набуття такими ТНК правосуб'єктних властивостей.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Спроби регулювати діяльність ТНК здійснюються як окремими державами, так і групами держав і через міжнародні організації. Загальним положенням є принцип, закріплений у Хартії економічних прав та обов'язків держав (ст. 2): *кожна держава має право регулювати і контролювати діяльність транснаціональних корпорацій у межах своєї національної юрисдикції і вживати заходів для того, щоб така діяльність не суперечила її законам, нормам, постановам і відповідала її економічній та соціальній політиці. Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи держави, що її приймає.* В останньому твердженні прихильники міжнародно-правової суб'єктності ТНК вбачають пряме для них міжнародно-правове зобов'язання. Але такі твердження викликають сумніви. Значна більшість міжнародних документів, прийнятих державами та міждержавними організаціями стосовно статусу і діяльності ТНК, мають рекомендаційний характер. А тому з них не можна виводити юридичні права чи обов'язки.

4. ВИЗНАННЯ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У науці міжнародного права існують дві основні **теорії визнання держав** – декларативна та конститутивна. Згідно з **декларативною теорією держава визнається суб'єктом міжнародного права з моменту свого утворення, незалежно від визнання з боку інших суб'єктів міжнародного права.** Ця теорія знайшла своє відображення у Міжамериканській конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., де встановлено, що «існування держави не залежить від її визнання іншими державами» (ст. 3). **Конститутивна теорія** стверджує, що *нова держава стає суб'єктом міжнародного публічного права лише в разі визнання її вже існуючими державами, тобто саме таке визнання й утворює (конституює) нового суб'єкта міжнародного права.* Ця теорія набула практичного втілення в політиці європейських держав після Віденського конгресу 1815 р.

У сучасному міжнародному праві жодна з цих теорій не діє в чистому вигляді. З одного боку, нова суверенна держава, безумовно, має міжнародні права й обов'язки з моменту свого утворення. Але, з іншого боку, міжнародна правосуб'єктність держави так і залишиться юридичною фікцією, якщо жоден з існуючих суб'єктів міжнародного права не виявить бажання підтримувати а нею міжнародні правовідносини.

Міжнародно-правова практика напрацювала **три форми визнання: de jure, de facto та ad hoc.** Визнання **de jure** означає повне й остаточне офіційне

визнання нової держави в якості суб'єкта міжнародного права. При цьому встановлення міжнародних відносин відбувається на найвищому дипломатичному рівні.

Визнання **de facto** має місце при сумнівах щодо життєздатності нової держави, коли встановлюються міжнародні відносини в деяких сферах співробітництва (економічній, культурній, екологічній та інших), а саме визнання може бути відкликано.

Визнання **ad hoc** означає офіційний контакт із невизнаною державою задля вирішення конкретної проблеми у двосторонніх відносинах (наприклад, у разі необхідності повернення літака, якого було угнано терористами на територію невизнаної держави).

Критерій офіційного визнання

1. Дотримання положень статуту ООН
2. Виконання обов'язків, прийнятих за Гельсінським Заключним актом і Паризькою хартією, особливо в тому, що стосується верховенства права, демократії і прав людини.

3. Гарантії прав етнічних і національних груп і меншин відповідно до зобов'язань, прийнятих у рамках НБСЄ.

4. Повага непорушності всіх державних кордонів, що не можуть бути змінені інакше, як мирними засобами і зі спільної згоди.

5. Прийняття усіх відповідних зобов'язань, що стосуються роззброєння і нерозповсюдження ядерної зброї, а також безпеки і регіональної стабільності.

6. Зобов'язання узгоджено вирішувати всі питання, що стосуються правонаступництва держави і регіональних спорів.

Види визнання:

- Визнання держави
- Визнання уряду
- Визнання повсталі сторони
- Визнання органів національного визволення
- Визнання органів опору та інше.

Визнання нових держав

Як різновид міжнародно-правового визнання, *визнання держави* – це визнання урядами існуючих держав створеної у результаті національно-визвольної боротьби, соціальної революції або відокремлення в якості території нової держави як самостійного суб'єкта міжнародного права.

Від визнання держави як суб'єкта міжнародного права слід відрізнити **визнання уряду** як законного представника держави на міжнародній арені. Таке визнання виникає в разі приходу нового уряду до влади неконституційним шляхом. Практиці відомі два підходи до визнання урядів. **Перший підхід** було сформульовано міністром закордонних справ Мексики **Естрадою**, який вказав, що *визнання означає втручання у внутрішні справи інших держав*. Другий підхід, відомий як «**доктрина Тобара**» (представника Венесуели), був відображений у Конвенції держав Центральної Америки від 20 грудня 1907 р. Згідно із цією конвенцією

держави-учасниці брали на себе обов'язок не визнавати уряди, які прийшли до влади шляхом революції або перевороту, доки не буде сформовано новий уряд шляхом вільних виборів.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

У науці міжнародного права існують дві основні **теорії визнання держав** – декларативна та конститутивна. Згідно з **декларативною теорією держава визнається суб'єктом міжнародного права з моменту свого утворення, незалежно від визнання з боку інших суб'єктів міжнародного права**. Ця теорія знайшла своє відображення у Міжамериканській конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., де встановлено, що «існування держави не залежить від її визнання іншими державами» (ст. 3). **Конститутивна теорія** стверджує, що *нова держава стає суб'єктом міжнародного публічного права лише в разі визнання її вже існуючими державами, тобто саме таке визнання й утворює (конституює) нового суб'єкта міжнародного права*. Ця теорія набула практичного втілення в політиці європейських держав після Віденського конгресу 1815 р.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Отже, можна підвести наступні підсумки:

1. Єдиним універсальним суб'єктом міжнародного права є держава, тому, що практично не існує таких міжнародних відносин, учасником яких не могла бути держава. Крім того, міжнародна правосуб'єктність держави ніким не створюється (її ще називають фактичною, оскільки вона походить з юридичного факту – виникнення держави), вона склалася в міжнародному праві у результаті визнання як такої. А ось держави можуть створювати інших суб'єктів міжнародного права через укладення міжнародних договорів, тому її правоздатність ще називають первинною.

2. Різна за обсягом міжнародна правосуб'єктність у простих і складних держав. Законодавство багатьох федеративних держав визнає сьогодні за членами федерації право зовнішніх зносин (право укладати міжнародні договори, обмінюватися представництвами тощо). Деякі члени федерації (наприклад, Росії) взагалі не мають права самостійного виходу в міждержавну сферу (тоді як законодавчо за ними визнається суверенітет).

3. Спроби регулювати діяльність ТНК здійснюються як окремими державами, так і групами держав і через міжнародні організації. Загальним положенням є принцип, закріплений у Хартії економічних прав та обов'язків держав (ст. 2): *кожна держава має право регулювати і контролювати діяльність транснаціональних корпорацій у межах своєї національної юрисдикції і вживати заходів для того, щоб така діяльність не суперечила її законам, нормам, постановам і відповідала її економічній та соціальній політиці. Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи держави, що її приймає*. В останньому твердженні прихильники міжнародно-правової суб'єктності ТНК вбачають пряме для них міжнародно-правове зобов'язання. Але такі твердження викликають сумніви. Значна

більшість міжнародних документів, прийнятих державами та міждержавними організаціями стосовно статусу і діяльності ТНК, мають рекомендаційний характер. А тому з них не можна виводити юридичні права чи обов'язки.

4. У науці міжнародного права існують дві основні **теорії визнання держав** – декларативна та конститутивна. Згідно з **декларативною теорією держава визнається суб'єктом міжнародного права з моменту свого утворення, незалежно від визнання з боку інших суб'єктів міжнародного права.** Ця теорія знайшла своє відображення у Міжамериканській конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., де встановлено, що «існування держави не залежить від її визнання іншими державами» (ст. 3). **Конститутивна теорія** стверджує, що *нова держава стає суб'єктом міжнародного публічного права лише в разі визнання її вже існуючими державами, тобто саме таке визнання й утворює (конституює) нового суб'єкта міжнародного права.* Ця теорія набула практичного втілення в політиці європейських держав після Віденського конгресу 1815 р.